GÜZEL TÜRKÇE YA DA DİL-SÖZ AYRIMI: ALİ OZANEMRE'YE YANIT(1)

Porf. Dr Tahir BALCI*

ÇTD'nin 130. sayısında Ali Ozanemre'nin "ne.. ne.." İLGECİNİN KULLANIMI KONUSUNDA TAHİR BALCI'NIN YANILGISI VAR başlıklı bir yazısı çıktı; yazısında ÇTD'nin 126. sayısında çıkan bir yazımı eleştirmekte. Eleştiriye sevindim. Çünkü eskiden beri tartışmalı olan bir konuyu yeniden açtım ve bu konu olumlu - olumsuz tepkilere neden oldu. Zaten herkesin bildiği ya da üzerinde uzlaştığı bir konuyla ilgili olarak "Bu böyledir" diye bir saptama yapmak anlamsız olurdu.

Ancak duygusallığa varan ölçüde güzel Türkçeden söz ederek eleştiri yapan bir kişinin daha tutarlı olması gerekmez mi? Ali Ozanamre güzel Türçkeden çok sözettiği için, ben de hem güzel Türkçe hem de "ne... ne..." bağlamında düşüncelerimi açıklamak ve kendisinin tutarsızlıklarına değinmek istiyorum:

1) Konunun "ne... ne..." bağlacı olmasına karşın, yazar başka yerden alıntıladığım bir tümcedeki bir sözcüğe sözcük seçimi bağlamında kafayı takmış ve buna yaklaşık yarım sayfa ayırmış(s. 21).

2) "Güzel Türkçe" sözünü ağzından düşürmeyen bir kişinin öncelikle kendi diline dikkat etmesi gerekmez mi? Yazara, Dil Derneği'nin Yazım Kılavuzu'nu eline alarak yazısını bştan sona kadar tekrar gözden geçirmesini öneriyorum.

Ali Ozanemre yazısında *"iki tane karpuz denir de iki tane kadın denmez" (s. 20)* diyor. Bana göre tane sözcüğünün her iki durumda da bilgi değeri yoktur, artık (redundant) bilgi içerdiğinden dolayı gereksizdir. Gereksiz olan şey bir yandan bildirişimi bulandırabilir, diğer yandan en az çaba ilkesine yakırıdır. *Tane*, genellikle çoğulu yapıl (a)mayan ya da özellikleri gereği, çoğulu daha az kullanılan adlarla kullanılır: *Yalnız üç tane üzüm yiyebildim; çok ekşiydi.*

Başka bir noktaya gelelim: Ali Ozannemre *"Çocuklar seni özledi"* sözüne karşılık *"Ben de özledim"* demenin anlam aksaklığına neden olduğunu, bu yüzden belirtme durumundaki nesnenin kullanılması gerektiğini, tersi durumda *"Kendimi ben de özlemiştim"* gibi çarpık bir anlama ulaşabileceğini yazmış. Ozanemre'nin bilmesi gerekir ki, betiksel dilbilimde *bağlam* diye bir şey vardır ve sözü edilen bağlamda hiç kimse - yanlış anlamak ve bildirişimi aksatmak istemediği sürece - *"Ben de özledim"* sözünü *"Ben de kendimi özlemiştim"* diye anlamaz.

Andığım bu bağlamsallığın yanında bir de kullanımsal birleşim değeri (pragmatische Valenz) vardır ki, buna uygun olarak, önceden sözü edilen ve bilinen bir şey, dilde tutumluluk ilkesi gereği söylenmeyebilir / söylenmemelidir.

3) Ali Ozanemre *"Türkçe dilbilgisi açısından yanlış sayılmasa da bazı sözleri bazı anlatımları dışlar"* diyor (s. 21) ve "ne... ne..." bağlacının -A.U. Elöve'ye dayandırdığım- kullanım biçimleri ve örnekleri yerine başka biçimler öneriyor. "Ne... ne..."

* ÇÜ Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı

yerine "ya da", "ve", "de... de...", "ile" gibi bağlaçlar kullanmamızı öğütlüyor. Kendi örneklerim bir yana, bu durumda roman, öykü ve oyun yazarlarına, özellikle de şairlere 12 Eylül'ün ürünü yeni TDK'nin kafasıyla "ne... ne"nin kullanımını yasaklamamız mı gerekiyor? *"Senin bu dizene 'de... de...' daha uygun düşer"*mi dememiz gerekiyor? Çağdaş yaarların birçok kitabında "ne... ne... + olumsuz eylem" yapısına rastlamak olanaklı. Bu yapı türü, Türkçenin ürünüdür, malıdır.

Kaldı ki, bir yandan "Güzel Türkçenin reçetesi yok" deyip (s. 20), diğer yandan "ne... ne..."nin yerine başka bağlaçlar önerirseniz, kendi kendinizle çelişirsiniz. Farkında olmadan acı bir reçete yazmış olursunuz.

4) Eleştiri konusu yapılan yazımda verdiğim *"Sen bu şehirde hem oturmuyor (sun), hem de çalışmıyorsun"* (Peki neden geç saatlerde bile hergün buralarda görünüyorsun?)[2] biçimindeki açıklamalı tümceye şiddetli, biraz da alaylı bir karşı çıkışın dışavurumu olarak, -bütünsel özelliklere de uymak koşuluyla- *"Ben bu şehirde ne oturmuyorum, ne de çalışmıyorum"* (beyefendi) [2] demenin olanaksız olduğunu söylüyor ve satırlarını şöyle sürdürüyor: *"Böyle bir tümce -aradaki açıklamalara karşın- 'Ben bu şenirde hem oturuyorum, hem de çalışıyorum' tümcesinin -ileri sürüldüğü gibi- 'eşdeğeri' değildir"*. Burada Ali Ozanemre'nin bir çarpıtmasına dikkat çekmek istiyorum. Yazımda *"...tümcemiz düzanlamsal açıdan yaklaşık olarak şu tümenin eşdeğeridir"* denmekte. Anlaşılan, A. Ozanemre düzanlam -yananlam (Denotation - Konnotation), eşdeğer - yaklaşık eşdeğer (Aequivalenz - Quasi - Aequivalenz) ayrımını bilmiyor, ya da bilmek işine gelmiyor. Bu bağlamda yazarın dikkatini söylem çözümlemesinen de çekmek istiyorum.

Ali Ozanemre

"O işe ne senin, ne onun, mümkün değil aklınız ermez"

"Kardeşim ne makarmayı, ne de pilavı pek sevmez"

"Kardeşim ne makarnayı, ne de pilavı çok sevmez"

"Kardeşim ne makarnayı, ne de pilavı çok sever" (Balcı, s. 14)

gibi tümceleri pıtıraklı Türkçenin örneği ve düşünme tembeliğinin ürünü olarak görüyor. Pes doğrusu. Türkçenin anlatım olanaklarını araştırıp ortaya çıkarmak mı, yoksa belli kalıpların dışına çıkamamak mı düşünme tembelliği?

Yazarın hiç ayrımsayamadığı bir şey var: dil - söz ayrımı. Dil bireylerüstü, değişmez bir üst kavramdır, duraldır. *"Dildeki bu durallık ile, değişikliklerin kaynağı olan bireysel kullanım etkinliğibirbirinin bütünleyicisidir. Dolayısıyla, bir dili yalnız dural, değişmemesi gereken bir dizge olarak görme eğilimi, yanlış sonuçlara saplanmaktan kurtulamaz"* Ayrıca *"Uygar insan... dural birer gücüllük olan sözcüklerin, ancak arayan, soran, yanıtlayan düşünceyle birleştikleri an, insanın varlık çevresini bulgulamasına, adlandırmasına, betimlemesine canlı bir katkıda bulunacaklarını bilir. Dil içinde, söz düzeyinde hiçbir şey büyülü bir soluk, vazgeçilmez bir Tanrı buyruğu taşımaz onun gözünde..."* (Göktürk, s. 42-43).

Burada Wittgenstein'ın hepimizce bilinen ünlü *"Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır" (s. 126)* sözünü de anımsamak gerekir. Özellikle bir dilbilimciye düşen görev, dil dünyasının sınırlarını daraltmak değil, genişletmektir; sınırları daraltmak ile düşünme tembelliği aynı şeydir.

"Ses bayrağımız Türkçenin sonsuz" olanaklarından, güzelliklerinden söz ederken, *"Türkçede o, öyle söylenmez. Neden? Öyle söylenmez de ondan..."* (s. 20) diye kestirip

atamazsınız Sayın Ozanemre. Üstelik savladığınızın tersine yalnız *eskiler* değil, en yeniler ve hatta en ünlüler de *"o"*nu öyle söylerse ve bu söyleyişle sözlerine çoğu zaman daha büyük bir derinlik kazandırırlarsa, söyleyecek söz bulamazsınız. İşte size birkaç örnek:

"Ne o sırada tam beş yıllık tüm yaşantım boyunca, ne de daha sonraları sevgisini ve ilgisini kazanmak için bu denli uğraşıp didindiğim, uğruna acı çektiğim bir başkası olamyacaktı hayatımda" (Uzuner, s. 67).

"...yollar ıssız ve yalnız / ne ayrılık ne sevinç / gurbete de özleme de çıkmıyor / ..." (Doğan Hayat, ÇTD, Eylül 1998, S. 15)

"Okul kitaplarına girmedi ne kafası / ne sevdası / Kuvayi Milliye Destanı'nı yazan şairin" (Ü. Sarıaslan; bkz. Akarsu, s. 48).

"...Ne vapur,. ne tiren, ne uçakla dönmek elimde olmayacak..." (N. Hikmet, s. 173)

"...Bin kez de okusa ne kendi, ne de dinleyenler bir tek sözcük bile anlamayacaklardı..." (Y. Kemal., s. 74)

"Ne Hançerli ne de Poyraz ağızlarını açıp bir sözcük olsun konuşmuyorlardı" Y. Kemal, s. 215).

Ali Ozanemre'nin "ne... ne..."yi ve özellikle olumsuz eylemle kullanılış biçimini yok sayan tutumunun bilgi eksikliğinden kaynaklandığı düşüncesindeyim. Aşağıda belirteceğim konularda bilgi edinildikten sonra okunması durumunda, eleştiriye konu olan yazımın daha iyi anlaşılacağını umuyorum: a) dil - söz ayrımı, b) kural - kullanım ayrımı, c) düzanlam - yananlam ayrımı, ç) bağlam(-içi) bağlamdışı ayrımı, d) yazı dili - konuşma dili ayrımı, e) eşdeğer - yaklaşık eşdeğer ayrımı, f) söylem çözümlemesi, g) bürün.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: "Ne... ne... + olumsuz eylem" yapısı Türkçenin bir varsıllığı, bir gerçeğidir.

(*) Ozanemre'nin yazısını "tartışma ortamı oluşması" amacyla yayımlamıştık; okuduğunuz bu yanıtla amaca ulaşılmış oluyor. **Yayın Yönetmeni**

Notlar

1) Bu yazının daha iyi anlaşılması için, Balcı'nın Ozanemre'nin kaynakçada gösterilen yazılarının okunmasını öneriyorum.

2) Ayraç içindeki bu açıklama, eleştiri konusu yapılan yazımda yoktur.

Kaynakça

Akarsu, Hasan: *Ozan Ümit Sarıaslan'nın Dörtlükleri: Güz Hevenklerinde*. Çağdaş Türk Dili. sayı 128. Ankara 1998, S. 48.

Balcı, Tahir: *"Hiç"* ve *"Ne... Ne..." Üzerine*. Çağdaş Türk Dili. Sayı 126. Ankara 10998. S? 11-15.

Göktürk, Akşit: *Çağdaş Uygarlığın Türkçesi*. Atatürk'ün Yolunda Türk Dili Devrimi. TDK Yayınları: 479. Ankara 1981. S. 42-46.

Hikmet, Nazım: Son Şiirleri (1959-1963). Adam Yayınları. 9. Basım. İStanbul 1993.

Kemal, Yaşar: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. Bir Ada Hikayesi 1. Adam Yayınları. 2. Basım. İstanbul 1998.

Ozanemre, Ali: *"ne... ne..." İlgecinin Kullanımı Konusunda Tahir Balcı'nın Yanılgısı Var"* Çağdaş türk Dili. Sayı 13. Ankara 1998. S. 20-23.

Uzuner, Buket: Kumral Ada - Mavi Tuna. 8. Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul 1997.

Wittgenstein, Ludwig: Tractatus Logico Philosophicus (Çev. O. Aruoba). Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları. İstanbul 1985.